

JULIUS VAITKEVIČIUS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

PRADO ENERGIJOS SAMPRATOS INTERPRETACIJA KLASIKINIO DAOIZMO TEKSTUOSE „GUANZI“ IR „GELTONOJO IMPERATORIAUS VIDINIS KANONAS“

The Interpretation of Primordial Energy in “Guanzi”
and “Yellow Emperor’s Inner Canon”

SUMMARY

The main research subject of this article is the interpretation of the primordial energy (*qi* 氣) concept in two fundamental classical daoist texts of “Guanzi” and “Yellow Emperor’s Inner Canon”, which were written during the early classical period of Chinese philosophical thought. Unlike the texts of “Laozi” and “Zhuangzi”, where the idea of primordial energy has been given as a general outline or a blueprint, the texts of “Guanzi” and “Yellow Emperor’s Inner Canon” elaborate a more detailed version of primordial energy concept. Using the primordial energy ideas expounded in these texts, the author analyzes the expansion of meaning of this concept and its growing importance in the daoist philosophical thought. Through this analysis the author reveals particular features of the primordial energy interpretation in texts of “Guanzi” and “Yellow Emperor’s Inner Canon”.

SANTRAUKA

Pagrindinis šio antrojo klasikinio daoizmo filosofijai skirto straipsnio tyrinėjimo objektas yra prado energijos (*qi* 氣) sampratos interpretacija dviejuose pamatiniuose klasikinio daoizmo tekstuose „Guanzi“ ir „Geltonojo imperatoriaus vidinis kanonas“, kurie priskiriami ankstyvajam klasikiniam kinų filosofinės minties raidos laikotarpiui. Skirtingai nei „Laozi“ ir „Zhuangzi“ tekstai, kuriuose bendriausiu pavidalu tarsi brėžiama prado energijos teorija, kituose tekstuose – „Guanzi“ ir „Geltonojo imperatoriaus vidinis kanonas“ – jau susiduriame su kitokiomis savitomis šio koncepto interpretacijomis. Remdamasis šiuose tekstuose išplėto-

RAKTAŽODŽIAI: kinų mąstymo tradicija, daoizmas, klasikinio daoizmo filosofija, *qi*, prado energijos samprata.
KEY WORDS: Chinese thinking tradition, daoism, classical daoist philosophy, *qi*, primordial energy.

tomis prado energijos teorijomis, autorius parodo šios kategorijos prasmį lauko plėtimąsi ir jo augančią svarbą klasikinio daoizmo filosofinių kategorijų sistemoje. Straipsnyje atskleidžiami „Guanzi“ ir „Geltonojo imperatoriaus vidinio kanono“ tekstuose išryškėjantys specifiniai prado energijos aiškinimo bruožai.

SUBTILIOS ENERGIJOS SAMPRATA „GUANZI“ TEKSTE

Šiame straipsnyje, tęsdamas pirmame ciklo straipsnyje iškeltų problemų lauko tyrinėjimą, savo dėmesio objektą perkeliu nuo filosofinio daoizmo pradininkų Laozi ir Zhuangzi idėjų prie dviejuose kituose pamatiniuose klasikinio daoizmo tekstuose – „Guanzi“ ir „Geltonojo imperatoriaus vidinis kanonas“ – išryškėjusios prado energijos (*qi* 氣) analizės. Savo tyrimą pradėsiu nuo „Guanzi“. Tai vienas iš didžiausių senovės kinų filosofijos traktatų, susidedantis net iš 130 tūkstančių hieroglifų (palyginimui, vienas glausčiausių – „Laozi“ – tekstas yra 26 kartus trumpesnis – tik apie 5000 hieroglifų, o dabartinėje Kinijoje magistrinius darbus sudaro apie 30 000 hieroglifų). „Guanzi“ tekste sudėti skirtingų autorių kūriniai, daugiausia rašyti IV–III a. pr. Kr. Pradinis variantas buvo sudarytas III a. pr. Kr. „Jixia“ akademijoje. Tekstas pavadintas Ji karalystės ministro Guangzhong vardu. Jis garsėjo savo socialinėmis, politinėmis ir ekonominėmis reformomis. Nepaisant „Guanzi“ teksto dydžio, *qi* 氣 kategorijos kontekste svarbiausios yra keturios „Guanzi“ teksto dalys, o ypač dalis „Neiye“ – „Vidinis darbas“. Šioje disertacijos dalyje daugiausia dėmesio skiriama būtent šioms keturioms dalims, bet patogumo dėlei aš jas tiesiog vadinsiu „Guanzi“ tekstu.

Šios keturios „Guanzi“ teksto dalys ypatingos tuo, kad konkrečiai ir nedviprasmiškai *qi* 氣 kategoriją pirmiausia

apibrėžia kaip „*jīng qì*“, t. y. kaip „subtilią energiją“. Pasak „Guanzi“ teksto, šioji „subtili energija“ vystosi pagal *yīn yáng* 陰陽 ir „penkių elementų“ *wū xíng* 五行 dėsningumus. „Guanzi“ tekste vėrauja idėja, kad, žinant „subtilios energijos“ pokyčių dėsningumus, galima valdyti visą šalį, o taip pat galima tobulinti save. Nors visame tekste atsispindi įvairių mokyklų idėjos, tačiau šios keturios dalys labiausiai artimiausios daoistinėms idėjoms. Pasak daoizmo tyrinėtojo Russelo Kirklando, „Guanzi“ teksto „Neiye“ dalis yra, ko gero, svarbesnė ir labiau susijusi su daoizmu, nei tradiciškai vertinami „Laozi“ ir „Zhuangzi“ tekstai. R. Kirklandas teigia, kad „Neiye“ yra tekstas, iš kurio vėliau idėjas sėmėsi „Laozi“ ir „Zhuangzi“¹, tačiau kinų tyrinėtojas Li Cunshan mano priešingai, kad iš tiesų šis tekstas yra „Laozi“, „Zhuangzi“ ir „Mengzi“ idėjų patobulinta versija². Ir vienu, ir kitu atveju akivaizdu, kad „Neiye“ įnašas į *qi* 氣 kategorijos gilinimą yra nemažas.

„Guanzi“ tekste, o tiksliau, minėtose keturiose dalyse, kur kalbama apie *qi* 氣, apie *qi* beveik išimtinai diskutuojama kaip apie „subtilią *qi*“, arba tiesiog „*jīng qì*“ 精氣. „Subtilios *qi*“ idėjos nerandame ankstesniuose nei Pavasario ir Rudens laikotarpio, nei anksčiau rašytuose tekstuose. Ši „subtilios *qi*“ idėja pirmiausia pasirodo būtent Kariaujančių karalysčių laikotarpiu „Guanzi“ teksto dalyje „Apie

vandenį ir žemę“ bei „Permainų kanono komentare“. Apie subtilumo hieroglifą *jīng* 精 taip pat užsimenama „Zhuangzi“ tekste: „Ką aš turėčiau daryti, kad subtilia šešių *qì* esme galėčiau palaikyti visų būtybių gyvenimą?“³, o taip pat konfucionizmo klasikiniame 《大戴禮記》 „*Dà dài lǐ jì*“ tekste: „*yáng* prado subtili *qì* vadinama dvasia, *yīn* prado subtili *qì* vadinama siela“⁴. Li Cunshan pažymi, kad tai akivaizdžiai rodo „subtilios *qì*“ sąsajas su „šešiomis *qì*“, bei „*yīn* ir *yáng qì*“, bet, jo manymu, tai yra pastarųjų idėjų patobulintas variantas.⁵

„*Jīng*“ 精 hieroglifas etimologiškai reiškė „nugludintus ryžius“, t. y. pagerintus, rafinuotesnius, „subtilius ryžius“. Kitos jo reikšmės: „daikto kvintescencija“, „dvasia“, „vyro sėkla“, „dvasinė jėga“, „nepaprastas grožis/elegancija“, „detalus“, „tobulai [ką nors] mokantis ar suprantantis“, taip pat jis yra būdvardis apibūdinti ypatingą situaciją ar būvį, panašiai kaip tai darome vartodami žodžius „labai“, „be galo“, „nepaprastai“. Senosios kinų kalbos žodynas pateikia net septyniolika šio žodžio reikšmių, ir dauguma iš jų vienaip ar kitaip susijusios su „subtilumo“ sąvoka, o keletas reikšmių į lietuvių kalbą turbūt negalima išversti kitaip kaip, „subtilus“, t. y. „plonas“, „retas“ ar „rafinuotas“.⁶ „Subtilumas“ šiuo atveju priešinamas tam, kas yra „grubu“, „akivaizdu“, „lengvai apčiuopiama“, penkiems pojūčiams priinama. „Subtilumo“ sąvokai suprasti labai paranki yra vandens analogija, kur vanduo būtų subtilesnis, „retesnis“ būvis nei „ledas“, o garai, būtų „subtilesnis“ būvis nei „vanduo“, ir jeigu tęstume šią minties eiga, matytume, kad yra ir dar

subtilesnis būvis nei garai. Šis subtilesnis būvis ar ši subtilesnė „materija“ egzistuoja ir lede, ir vandenyje, ir garuose, nes tai yra vienas pamatinis jungiantis elementas, arba pradas. Ši „subtilumo“ samprata, kartu su jos sinonimais, labai dažnai aptinkama kinų mąstyme nurodyti dalykams, kuriuos sunku kasdiene kalba nusakyti ar apčiuopti, bet kurie vaidina lemiamą vaidmenį kosmose sandaroje, taip pat ir žmogaus gyvenime.

„Guanzi“ tekstas, pabrėždamas, kad *qì* 氣 yra „subtili *qì*“, tarsi nori atsiriboti nuo kitų „grubesnių“ *qì* 氣 prasmų. Juk, kaip jau minėjome *disertacijos* pradžioje, *qì* 氣 galėjo reikšti ir dūmus, ir debesis, ir vandens garus, taip pat ir kvėpavimą. Visi šie reiškiniai yra apčiuopiamesnio ir grubesnio pavidalo. Tačiau pabrėžiant, kad tai „*jīng qì*“, duodama nuoroda, jog tai ne bet kokia *qì* 氣, o būtent subtili, arba subtilesnė nei visos kitos. „Guanzi“ teksto „*Neiye*“ dalyje rašoma, „Subtilumas, tai visų pirma *qì* subtilumas“, kitaip tariant, kai tekste kalbama apie subtilumą *jīng*, pirmiausia kalbama ne apie abstraktų subtilumą kaip sąvoką, bet apie subtilią materiją-energiją *qì* 氣. Todėl analizuojant kinišką „subtilumo“ sampratą svarbu nepamiršti, kad tai nėra abstrakti sąvoka, bet yra „subtili substancija“. Li Cunshan netgi pabrėžia, kad šioje vietoje, sakant, kad „subtilumas“ arba, kitaip tariant, „subtili substancija“ yra „*qì* subtilumas“, arba „*qì* subtili substancija“, norima akcentuoti, jog „subtilumas“, ar „subtili substancija“, yra tam tikra materija, tam tikras, nors ir labai subtilus, „daiktas“ arba „medžiaga“.

Tyrinėtojas Li Cunshunas mano, kad subtilumo hieroglifas *jīng* turi keturis lyg-

menis. Visų pirma, tai, ką jau paminėjau, *jīng* yra priešingybė to, kas yra „didelis“, „grubus“, ir būtent reiškia tam tikrą subtilumą. Kitame lygmenyje, arba kita prasme, *jīng* subtilumas reiškia tyrumą. Trečiame lygmenyje *jīng* „subtilumas“ ir „tyrumas“ reiškia tam tikrą nepaprastą sugebėjimą keistis ir transformuotis bei transformuoti kitus reiškinius. Galiausiai ketvirtąją prasmę *jīng* galima suprasti kaip žmogaus dvasią arba dvasinį pasaulį. Li Cunshunas kiekvienai prasmei patvirtinti pateikia pavyzdžius iš skirtingų klasikinių kūrinių. Vienas įdomiausių *jīng* subtilumą liudijančių pavyzdžių, kuris atsikartoja „Guanzi“ ir „Zhuangzi“ tekstuose, tai sentencija, kad *jīng* „tokia maža, už kurią nieko nėra mažesnio, ir tokia subtili, kad neturi formos“. Vadinasi, kalbėdami apie subtilumo, arba subtilios substancijos *jīng*, sąvoką turime prisiminti, kad ji beveik visada susijusi ne tik su „negrubumu“, bet taip pat ir „tyrumu“, „ypatingu judrumu“ bei „dvasia“.

Kitas tyrinėtojas Cen Xiananas yra įsitikinęs, kad ši „subtili substancija“ – „subtili *qì*“ – „tai subtili materija, kuri suformuoja dangų, žemę ir visus reiškinius juose“.7 Tuo tarpu Li Cunshanas išsireiškia dar kiek kitaip, sakydamas remdamasis keturiomis „Guanzi“ dalimis, kad *jīng qì* 精氣 kuria ar „gimdo“ visus materialius ir dvasinius reiškinius. Abu jie remiasi „Guanzi“ tekstu, o ypač šiuo fragmentu: „bet kokio daikto subtili *qì* suteikia jam gyvenimą, žemesniame gyvenimo lygmenyje ji pripildo penkias grūdų rūšis, o kildama aukštyne užpildo žvaigždes. Keliaudama tarp dangaus ir žemės, ji pasireiškia kaip dvasinės būtybės. Išminčiaus atveju ji sukaupiama

krūtinėje...“8 Čia sunku susilaikyti nepateikus palyginimo iš naujų laikų teksto, kuriame daug kalbama apie subtilią energiją, ir kuris skamba labai panašiai kaip „Guanzi“ tekstas, nors subtilios energijos atitikmuo jame įvardinamas kaip dvasia: „Kristaus dvasia dvelkia per gyvenimo dykumas. Tarytum šaltinis veržiasi per uolų tvirtoves. Žėri Paukščių Kelio miriadais, ir iškyla kiekvienos gėlelės stiebelyje“9 Manau, kad tai, jog panaši idėja „atsikartoja“ skirtingose epochose ir skirtingose, viena su kita mažai susijusiose kalbose, rodo šios idėjos gyvybingumą bei sąsają su tikrove.

Suprantant *jīng qì* kaip „subtilią *qì* substanciją“, kuri formuoja visą kosmosą, *jīng qì*, kalbant mūsų terminais, labai susišaukia su „materijos“ samprata, kadangi materija, kaip jau citavau aukščiau, yra „objektyvi realybė“, „tikrovės subjektas“ arba „beformis substratas“. Kadangi ši „subtili *qì* substancija“ nėra vien tik pasyvi medžiaga, bet yra dinamiška ir aktyviai kuria visus materialius ir dvasinius reiškinius, ji turi daug panašumų ne tik su „materijos“, bet taip pat ir su „energijos“ sampratomis, kadangi energijai būdinga „dinamika“, „sugebėjimas veikti ir būti aktyviam“, o dar kita prasme „energija – tai pozityvi dvasinė jėga“. Remiantis „Guanzi“ tekstu, *jīng qì* ir yra tokia pamatinė tikrovės „medžiaga“, o tuo pačiu ir „jėga“, kuri aktyviai formuoja visą kosmosą. Kadangi ji ne tik formuoja, bet ir palaiko bei toliau be perstojo vysto kosmosą, tai yra, visus materialius ir dvasinius reiškinius, būtent dėl to *jīng qì* gali būti apibūdinama kaip dinamiška energija, t.y. sugebanti nuolat veikti ir būti aktyvi. Pasitelkdami „materijos“

ir „energijos“ sąvokas *jīng qì* prasmei paaiškinti, matome, kad, pagal *jīng qì* kosmologiją, du iš pažiūros skirtingi „materijos“ ir „energijos“ pradai negali būti vienas be kito. Energija negali pasireikšti, jei nėra materijos formos, o materija negali egzistuoti, jei neturi energijos suteikiamos dinaminės savybės.

Jīng qì sąvokai „Guanzi“ keturių dalių teksto perspektyvoje būdinga dar ir tai, kad žmogus ir kosmosas „subtilios substancijos“ dėka tampa neišskiriama vienove. Jeigu Vakaruose „materija“ ir „energija“ yra negyvos ir abejingos žmogui, su žmogumi nesusijusios, tai „Guanzi“ tekste visas kosmosas, įskaitant ir žmogų, yra gyvas ir dinamiškas. O *jīng qì* formuoja ne tik su žmogumi, regis, nesusijusį kosmosą, bet ir patį žmogų. Negana to, patekusi į žmogaus „pavidalą“ *jīng qì* tampa žmogaus esme – dvasia ir siela, arba tiesiog jo psichika. Taigi „Guanzi“ tekstas pastato mus į labai „nepatogią“ padėtį, kadangi suprasdami, kad *jīng qì* yra subtilus materijos ir energijos kontinuumas, o žmoguje tai yra žmogaus esmė – psichika, mes turime pripažinti, kad žmogaus vidinis pasaulis pirmiausia yra sudarytas iš tos pačios subtilios materijos-energijos, kaip ir visa kita. Tad materija-energija yra žmogaus psichikos pamatinis elementas. „Guanzi“ terminais sakytume, kad psichika yra „subtili *qì* substancija“.

Jeigu analizuodami ir suprasdami *jīng qì* 精氣 kaip materiją ir energiją dar galime sakyti, kad tai labai panašūs dalykai arba sąvokos, tai apie *jīng qì* pradedami kalbėti dar ir kaip apie psichiką, prieiname ribą, kai turime pripažinti, jog *jīng qì* ir materija, taip pat *jīng qì* ir ener-

gija nėra visiškai tapačios sąvokos, jeigu laikomės populiarios energijos ir materijos sampratos. Juk Vakaruose paprastai negali pasakyti, kad psichika yra materija arba kad psichika – tai vien tik energija. Tačiau jei pripažįstama, kad visos sąvokos, panašiai kaip ir *qì* sąvoka Kinijos istorijoje, turi galimybę pamažu vystytis, tada šis gebėjimas vystytis turi būti būdingas ir materijos, ir energijos sąvokoms. Todėl, remiantis „Guanzi“ teksto logika, ta pati medžiaga-materija, iš kurios sudarytas kiekvienas medis, gyvūnas ar dangaus kūnas, sudaro ir mane patį fizine bei dvasine prasmėmis. Taip pat ta pati energija, kuri gilę užaugina į ažuolą, ir kuri nuolat stumia visus reiškinius, veda ir palaiko mano gyvenimą – ne tik išorinį, bet ir vidinį.

„Guanzi“ *jīng qì* koncepcija dar labai įdomi tuo, kad teigdama, jog visų daiktų pamatinė vedanti jėga yra ta pati materija ir energija, ji nepritaria tam, kad žmogus būtų lyg koks kosmoso sraigtelis. „Guanzi“ teksto „Nei-ye“ dalyje rašoma: „Šios *qì* negali suvaldyti jėga, bet gali suvaldyti ją dorove.“ Pagal R. Kirklando interpretaciją, „dorovė *dé* yra tai, ką praktikuotojas *igyja*, kada visi jo/jos kūno/širdies/proto elementai yra ramūs ir tinkamai suderinti“¹⁰. Kitaip tariant, nors ši *jīng qì* tarsi kokia rusenani ugnis veikia kiekviename žmoguje, o ir visame kame, jos tikroji galia pasireiškia tada, kai mes savo vidinėmis pastangomis ją pritraukiame ir sukaupiame. R. Kirklando žodžiais tariant: „pagal Nei-ye, mes galime visiškai suprasti seną kinišką pastabą apie tai, kad *vidinė jėga* arba *dorovė dé* 德 skamba taip pat, kaip veiksmazodis *igyti* ar *pasiekti dé* 得, ir senovinėje, ir

dabartinėje kinų kalboje. Nei-ye tekste *dorovė dé* gali būti suprantama kaip „*su-gebėjimas įgyti*“, nes tai yra ne tik tai, *ką* mes pritraukiame ir įgyjame, bet tai, *kuo* mes pritraukiame ir įgyjame aukštesnes gyvenimo jėgas – *dào*, *qì* ar *shén*. Kirklando manymu, „Nei-ye“ šia prasme labai skiriasi nuo „Laozi“ ir „Zhuangzi“ tekstų, kadangi, pagal „Neiye“, *dorovė*, arba *dé*, yra tai, prie ko mes turime dirbti kiekvieną dieną sukurdami ją minčių, emocijų ir veiksmų savikontrolės dėka.

Vadinasi, žmogus, o visų pirma žmogaus psichika, pagal „Guanzi“ „Neiye“ sampratą, nėra vien tik pasyviai priimantis ir pasiduodantis materijos-energijos *jīng qì* formavimui, bet jis gali, doroviškai tobulėdamas, pats prisidėti prie *jīng qì* tolimesnio vystymo ir kaupimo. Kitaip tariant, žmogus savo esmėje ir yra *jīng qì*, ir nuo jo sąmoningų pastangų priklauso, kaip ši materija-energija vystysis toliau. Šia prasme žmogus dalyvauja kosmoso formavime.

PSICHOFIZIOLOGINĖ ENERGIJOS SAMPRATA „GELTONOJO IMPERATORIAUS VIDINIAME KANONE“

„Geltonojo imperatoriaus vidinis kanonas“ *Huáng dì nèi jīng* 《黃帝內經》, parašytas laikotarpiu tarp Kariaujančių karalysčių ir Han dinastijos pradžios. Jis atspindi tuometinės kinų tradicinės medicinos naujausius pasiekimus. Šiame tekste buvo atlikta daugiapusė *qì* 氣 kategorijos analizė ir smarkiai praplėstas pačios kategorijos turinys. Jame kalbama apie „dangaus ir žemės *qì*“, „keturių metų laikų *qì*“ ir „penkių fazių *qì*“ – idėjas, kurias paprastai kinų tyrinėtojai tiesiog interpretuoja kaip „gamtos *qì*“. Taip pat šiame kanone skirta labai daug dėmesio žmogaus psichofiziologinei *qì* 氣, „ligos ir negatyviai *qì*“ bei „vaistų *qì*“. Kanonas taip pat labai detalai aprašo *qì* 氣 ir žmogaus psichikos dialektinį sąryšį. Būtent šiais paminėtais aspektais „Geltonojo imperatoriaus vidinis kanonas“ *Huáng dì nèi jīng* 《黃帝內經》 labai praplėtė ir pagilino filosofinės *qì* 氣 kategorijos turinį. Šis kanonas turbūt labiau nei bet kuris kitas tekstas patvirtina mūsų prielaidą, kad *qì* 氣 sąvoka yra labai smarkiai

susijusi arba, kitaip tariant, turi labai daug bendra su *materijos, energijos* ir *psichikos* sąvokomis.

„Geltonojo imperatoriaus vidinis kanonas“ *Huáng dì nèi jīng* 《黃帝內經》 paprastai priskiriamas kinų tradicinės medicinos klasikai, bet jame kaip niekur kitur sistemingai išreikšta filosofinė pasaulėžiūra. Galėtume sakyti, kad tarp kinų medicinos klasikos kūrinių šis kanonas filosofišiausias, o tarp filosofinių kūrinių šis tekstas arčiausiai medicinos ir sveikatos klausimų. Dažnai Kinijoje iš tradicinės medicinos gydytojų, o taip pat iš praktikuojančių kovų menus bei dvasines praktikas, galima išgirsti, kad, norint suprasti kinų filosofiją, reikia pradėti nuo kinų tradicinės medicinos, ir atvirkščiai, norint suprasti kinų tradicinę mediciną, reikia suprasti kinų filosofiją.

Kanono autoriai panaudojo iki *Qín* laikotarpio susiformavusias filosofines idėjas apie *qì* 氣 medicinos atžvilgiu, o taip pat pasitelkė *qì* 氣 kategoriją, kad paaiškintų kosmoso ir žmogaus sandarą,

jų vystymosi dėsningumus, ypač žmogaus kūne vykstančius procesus, ligų atsiradimo priežastis, jų susiformavimo mechanizmą bei diagnozavimą ir gydymo būdus. Taip pat tekste skiriama daug dėmesio aprašyti gyvenimo būdą bei profilaktiką, padedančią išvengti ligų ir susirgimų. Šiuo požiūriu tekste aprašomos idėjos yra artimos filosofijai, kurią prancūzų istorikas ir filosofas P. Hadot vadina filosofų gyvenimo būdu, be kurio nėra jokios tikros filosofijos. Kanono filosofinė šerdis ir teorinis karkasas būtent ir yra psichofiziologinės *qi* 氣 kategorija. Kinijos filosofijos *qi* 氣 kategorijos istorijoje tai labai svarbus laikas.

Pasak kanono, žmonija yra viso kosmoso ypatinga sudėtinė dalis. Ji gyvena gamtos pasaulyje, gamtos pasaulio pokyčiai tiesiogiai ir netiesiogiai veikia žmogaus kūno ir psichikos vystymąsi, o žmogaus kūno ir psichikos vystymąsis savo ruožtu atspindi gamtos pasaulio pokyčius ir raidą. Kanonas būtent šiuo aspektu tyrinėja *qi* 氣 ir šitaip papildo *qi* 氣 kategoriją daugiaprasmiu turiniu.

Pagal „Geltonojo imperatoriaus vidinį kanoną“ *Huáng dì nèi jīng* 《黃帝內經》, *qi* 氣 visų pirma yra gamtos *qi* 氣. Kanono tekste nedviprasmiškai išreikšta idėja, kad *qi* 氣 – tai dangaus ir žemės natūrali *qi* 氣. Čia, manau, verta prisiminti, kad „dangus ir žemė“ *tiān dì* 天地 – tai senovės kinų būdas apibūdinti visą supantį kosmosą, o *zì rán* 自然 terminas, kurį vėrčiame „gamtinis“, arba „natūralus“, pažodžiui reiškia „pats iš savęs“, „sekantis savimi“. Į gamtos *qi* 氣 sąvoką taip pat įeina „penkių elementų *qi*“ bei „keturių metų laikų *qi*“. Visais trimis atvejais apibendrinant galima sakyti, kad, pagal ka-

noną *qi* 氣, tai tam tikra substancija-energija *qi* 氣, kuri yra pamatinė kosmoso dalis, arba pamatinis principas, pagal kurį vystosi ir patys didžiausi – makro, ir patys mažiausi – mikro reiškiniai.

Manau, kad gamtos *qi* 氣 sąvoka, lyginant su Vakarų filosofijų pamatinėmis sąvokomis, suprantant ją kaip visa apimančią substanciją ir kosmoso fundamentalų elementą, yra ypač artima materijos ir energijos sąvokoms, kadangi pastarosios sąvokos taip pat yra žodžiai, kuriais apibūdiname kosmoso pamatinius elementus ir jėgas. Tyrinėtojas Cen Xiananas 岑賢安, kalbėdamas apie „dangaus ir žemės *qi*“, be jokių dvejonų teigia, kad ši sąvoka nurodo „subtilią materiją, sudarančią dangų, žemę ir dešimt tūkstančių daiktų.“¹¹ Svarbu atkreipti dėmesį, kad ne tik Cen Xiananas, bet ir kiti kinų tyrinėtojai kalbėdami apie *qi* 氣 dažnai apibūdina ją ne tik kaip materiją, bet pabrėžia, kad tai ne šiaip materija, bet „subtili materija“ – *jīng wēi wu zhī* 精微物質. Kitaip tariant, tai rodo, kad, susipažinę su Vakarų filosofijų sąvokomis, jie intuityviai jaučia, jog *qi* 氣 gali būti suprantama kaip materija, bet nenorėdami susieti *qi* 氣 sąvokos su labai paplitusia, tačiau siaura materijos sąvoka, jie pabrėžia, kad tai ne mums įprasta materija, bet *subtili materija*. Pridėdami būdvardį „subtilumas“, jie tarsi praplečia pačią materijos sąvoką.

Kanone rašoma: „Dangaus *qi*, tai tyrumas ir šviesa“¹², taip pat „Todėl tyra *yáng* [*qi*] yra dangus, tamsi *yīn* [*qi*] yra žemė. Žemės *qi* kyla aukštyn debesų pavidalu, dangaus *qi* leidžiasi žemyn lietaus pavidalu.“¹³ Nors lietus ir debesys labai konkretūs gamtos reiškiniai, tačiau

jie čia daugiau naudojami kaip universalių gamtos principų metafora: *yīn* ir *yáng qì* kosmose sudaro nuolatinę apykaitą ir suformuoja įvairius daiktus ir reiškinius. Pavyzdžiui, kitoje kanono dalyje rašoma: „Dangus, tai dangaus *qì*. Žemė, tai žemės *qì*. Kai dangaus ir žemės *qì* 氣 susijungia, susidaro šešios jungtys ir gimsta dešimt tūkstančių daiktų.“¹⁴ Šie du pamatiniai kosmoso principai, kurie atspindimi dangaus ir žemės įvaizdžiais, ne tik suformuoja „dešimt tūkstančių“ daiktų, bet taip pat sukuria žmoniją. „Žmogus gimsta dėl dangaus ir žemės *qì*“¹⁵, „Žmogus gimsta iš žemės, gyvenimą gauna iš dangaus, dangaus ir žemės *qì* sintezė, duodanti gyvenimą, vadinama žmogumi.“¹⁶ Cen Xiananas tvirtina, kad „dangaus ir žemės *qì* yra tam tikra itin subtili, itin reta materija, kuri yra pradinė medžiaga, iš kurios sudaryti gamtos dešimt tūkstančių daiktų, o taip pat pamatinė materija iš kurios sudarytas žmogaus kūnas bei psichika, ir nuo kurios priklauso žmogaus gyvenimas.“¹⁷

Kanone minima „penkių fazių *qì*“ *wǔ xíng zhī qì* 五行之氣. Tai penki skirtingi elementai, kurie suprantami kaip *qì* diferencijacija arba apraiškos – metalas, medis, vanduo, ugnis ir žemė. Nors „Guoyu“ ir „Guanzi“ tekstuose jau buvo kalbama apie „penkių fazių *qì*“, tačiau pastaruosiuose tekstuose apsiribota tuo, kad „penkių fazių *qì*“ dėka aiškinamos gamtos reiškinių savybės. Tuo tarpu kai „Kanone“ kalbama apie „penkių fazių *qì*“, kalbama ne tik apie išorinę gamtos pasaulį, bet taip pat ir apie žmogaus psichofiziologiją. Vadinasi, jei „Guoyu“ ir „Guanzi“ tekstuose „penkių fazių *qì*“ yra tam tikra diferencijuota

materija arba energija, tai „Kanono“ tekste „penkių fazių *qì*“ susiejama taip pat ir su žmogaus psichika ir joje vykstančiais procesais.

„Penkių fazių *qì*“ samprata naudojama, kad būtų paaiškinti žmogaus gyvybės mechanizmai bei ligų susiformavimo priežastys. Pagal „Kanoną“ rytai gimdo vėją, vėjas gimdo medį, medis gimdo rūgštumą, rūgštumas gimdo kepenis, kepenys gimdo sausgysles, sausgyslės gimdo širdį, o kepenys kontroliuoja akis. Pietūs gimdo karštį, karštis gimdo ugnį, ugnis gimdo kartumą, kartumas gimdo širdį, širdis gimdo kraują, kraujas gimdo blužnį, o širdis kontroliuoja liežuvį. Centras gimdo drėgmę, drėgmė gimdo žemę, žemė gimdo saldumą, saldumas gimdo blužnį, blužnis gimdo kūno audinius, kūno audiniai gimdo pulsą, blužnis kontroliuoja burną. Vakarai gimdo sausumą, sausumas gimdo metalą, metalas gimdo aštrumą, aštrumas gimdo plaučius, plaučiai gimdo plaukus, plaukai gimdo inkstus, plaučiai kontroliuoja nosį. Šiaurė gimdo šaltį, šaltis gimdo vandenį, vanduo gimdo sūrumą, sūrumas gimdo inkstus, inkstai gimdo kaulus, kaulai gimdo kepenis, inkstai kontroliuoja ausį.¹⁸ „Blužnis, skrandis, storoji žarna, plonoji žarna, trys sušildytojai, šlapimo pūslė – tai saugykla, mechanizmas, kuris transformuoja grubius elementus ir išstumia tai, kas nereikalinga... susiję su žemės *qì*.“¹⁹ Žmogaus kūno sistema, organai susiję su gamtos penkiaisiais elementais, o organų funkcijos yra susijusios su penkių elementų savybėmis. Kaip gamtos pasaulyje penki elementai vienas kitą riboja ir vienas nuo kito priklauso, ir dėl to dešimt tūkstančių daik-

tų pastoviai vienas kitą gimdo ir naikina, taip ir žmogaus psichofiziologiniai procesai, kūno penki pagrindiniai organai vienas kitą palaiko, skatina arba stabdo, sudarydami vientisą organinę sistemą, nuo kurios priklauso žmogaus gyvybiniai procesai. Jei žmogaus kūno penki elementai išlaiko pusiausvyrą, jo gyvenimas natūraliai vystosi, o kūnas būna sveikas, ir priešingai, jei penkių elementų *qi* 氣 praranda tarpusavio darną, tai pradeda formotis susirgimas, kuriam įveikti reikalinga pakeisti gyvenimo būdą, o kaip pagalbinis įrankis pasitelkiama atitinkama vaistų ir gydymo terapija, kurios pagrindinis tikslas – gražinti prarastą pusiausvyrą.

Kitaip tariant, penkių fazių *qi* 氣 – penkių skirtingų būvių arba kokybių materija. Vakarų istorijoje buvo populiariu gilintis į išorinį pasaulį ir stengtis suprasti išorinį pasaulį sudarančią materiją bei joje vykstančius energetinius procesus, o kinai, ypač „Kanono“ kontekste, nukreipė žvilgsnį į materiją, kuri sudaro žmogaus kūną, bei į energetinius procesus, kurie toje žmogaus kūno materijoje vyksta. Dabar sunku tiksliai atsakyti į klausimą, kaip „Kanono“ autoriai priėjo prie tokios penkių fazių materijos sampratos žmogaus kūne, penkių fazių materijos, kurios penki elementai tarpusavyje sąveikauja pagal gana griežtus energijos apykaitos dėsnius. Viena aišku, kad prie tokių išvadų jie vargu ar galėjo priėti vien žiūrėdami į žmogaus kūną iš išorės arba skrosdami negyvus kūnus. Įdomiausia, kad šis modelis buvo naudojamas diagnozuoti žmogaus susirgimus, juos paaiškinti ir sėkmingai panaudoti šį modelį tų susirgimų gydy-

mui. Negana to, gydymo mechanizmas buvo siejamas su filosofine pasaulėžiūra ir ėjo kartu su ja.

„Kanone“ aprašomas kosmoso ir žmogaus modelis rodo, kad ši penkių fazių materija-energija *qi* 氣, kaip pamatinė žmogaus psichofiziologijos dalis, yra labai smarkiai susijusi su psichika. Žmogaus skonio juslė, kurios dėka mes jaučiame rugštumą, kartumą, saldumą, aštrumą ir sūrumą, yra mūsų būdas susiliesti su materija ir energija, ir taip pat labai priklauso nuo materijos, iš kurios mes sudaryti, kokybės. Mūsų sveikata ir gyvenimo kokybė, nors ir priklauso nuo išorinių dalykų, tačiau taip pat nemažiau priklauso nuo mūsų psichikos pusiausvyros bei sąmoningumo. Mūsų pasirinkimas vienaip ar kitaip galvoti apie vienus kitus ar reiškinius, mūsų nuostatos reiškinių atžvilgiu, mūsų puoselėjamos emocijos tiesiogiai veikia mūsų gyvenimą ir sveikatą. Pagal „Kanono“ filosofiją ši psichikos sąsaja su sveikata įgauna labai nuoseklų loginį paaiškinimą, mūsų sveikatą priklauso nuo psichikos dėl to, kad sveikata – tai tiesiog išraiška tos pačios subtilios materialios medžiagos, kuri sudaro mūsų kūną ir psichiką. Tai yra neatsiejamai susiję dalykai.

Pagal Kanoną, be „dangaus ir žemės“, „penkių fazių“ *qi*, svarbų vaidmenį vaidina „keturių metų laikų“ *qi*. Kosmoso kaita, saulės ir mėnulio judėjimas vyksta cikliška arba spiralės principu, kas kartą apsisukdamas ir sugrįždamas į pradinę vietą. Metuose yra pavasario, vasaros, rudens ir žiemos ciklai. Šie ciklai priklauso nuo dangaus ir žemės *qi* fazių, kurias galima apibūdinti kaip *yīn*, *yáng*, pilnumo, tuštumo, klestėjimo,

nuosmukio aspektais. Dėl to dangaus ir žemės *yīn yáng* 陰陽 *qì* būtent ir vadinama keturių metų laikų *qì*. Žmogaus sveikata, gydymas ir profilaktika yra susijęs su keturių metų laikų *qì* kaitos dėsnin-gumais ir nuo jų tiesiogiai priklauso. Pavasaris turi pavasario *qì*, pavasario *qì* tiesiogiai veikia kepenis, pasitelkiant pa-vasario *qì*, galima gydyti bei sustiprinti kepenis ir gydyti su kepenimis susijusius susirgimus. Vasara turi vasaros *qì*, vasa-ra susijusi su širdimi, pasitelkiant vasaros *qì* galima stiprinti širdį, tada oda ir kūno audiniai bus išvalyti nuo ligų, organiz-mas taps stiprus, o psichikos būklė bus labai gera. Ruduo turi rudens *qì*, rudens *qì* susijusi su plaučiais, rudens *qì* dėka galima stiprinti plaučius, tada pulsas ir *qì* bus aiškūs, visi susirgimai pasitrauks, o kraujas pulsuosais laisvai, keturios ga-lūnės bus stiprios. Žiema turi žiemos *qì*, žiemos *qì* susijusi su inkstais, žiemos *qì* dėka galima stiprinti inkstus, kada inks-tai bus sveiki, visos ligos pasitrauks, žarnynas ir skrandis bus sveiki, maistas bus gerai įsisavinamas, o atliekos lengvai pašalinamos. „Keturių metų laikų *yīn* ir *yáng*, tai visų daiktų pamatas, dėl to iš-minčius pavasarį ir vasarą puoselėja *yáng*, rudenį ir žiemą puoselėja *yīn*, klausos savo prigimties... Jei jis eitų prieš savo prigimtį, prarastų savo pamatą ir sugadintų savo tiesą.“²⁰ Taigi keturių metų laikų *qì* iš tiesų yra dangaus ir žemės *yīn yan qì* išraiška, dėl to jos kaita ir raida priklauso nuo dangaus ir žemės *yīn yáng* kaitos dėsnin-gumų. „Kanono“ požiūris į žmogų ir į materiją, lyginant jį su Vakarų mąstymo nuostata dėl ma-terijos, kuri ypač gerai atsispindi Niuto-no fizikos moksle, šiame fragmente gana

ryški. Niutono fizika domisi materija kaip išoriniais kūnais, tačiau jos objektas visiškai nesusijęs su tuo, ką tyrinėja bio-logija. Tuo tarp pagal Kanoną, ta pati materija, kuri sudaro kosmosą, taip pat yra materija ir žmogaus kūne.

Qì kaip psichofiziologinė qì. Žmogus yra gamtos pasaulio produktas, kuris gimsta dėl dangaus ir žemės *qì*, ir vystosi cikliška pagal keturių metų laikų dėsnin-gumus. Žmogaus kūnas ir psichika yra iš psichofiziologinės *qì*, kuri savo ruožtu sudaryta iš dangaus ir žemės *yīn yáng* 陰陽 energijos *qì* bei penkių elemen-tų *qì*. Psichofiziologinė *qì* yra žmogaus kūno ir gyvybės materialus pamatas, o šios *qì* judėjimas ir kaita tuo pačiu yra žmogaus kūno ir gyvybės dėsnin-gumai. Psichofiziologinė energija *qì* sąveikauja ir susišaukia su dangaus ir žemės *yīn yáng* 陰陽 bei penkių elementų energija *qì*, o dangaus ir žemės *yīn yáng* 陰陽 bei penkių elementų *qì* kaita gali sukelti kūno psichofiziologinius pokyčius, pavyzdžiui, surikdyti jų pusiausvyrą arba sukelti ligą. Atrodo, šiame gamtos cikle žmogus pasyviai veikiamas išorinių procesų, tačiau iš tiesų žmogus, kuris tai įsisamonina pažindamas sąryšį tarp gamtos dangaus ir žemės *yīn yáng* 陰陽 penkių elementų *qì* bei kūno viduje glūdinčios psichofiziologinės *qì*, gali sąmo-ningai puoselėti *qì* bei išsaugoti sveikatą. Jis tada gali išsaugoti psichofiziologinės *qì* natūralią pusiausvyrą, kuri tuo pačiu reiškia sveiką kūną ir psichiką. Tačiau kai psichofiziologinė *qì* praranda pu-siausvyrą arba kaip nors kitaip yra pa-žeidžiama, tada sutrinka organizmo or-ganų funkcionavimas, susiformuoja ligos ir susirgimai, kuriuos, be abejo, galima

vėl pagal *yīn yáng* 陰陽 penkių elementų *qì* judėjimo ir kaitos dėsningumus išgydyti ir sugražinti normalią pusiausvą, šitaip susigražinant sveikatą. „Kanonas“ detaliai aprašo žmogaus kūno ir psichikos psichofiziologinę *qì*, taip pat keliolika psichofiziologinės *qì* konkrečių apraiškų, tarp kurių svarbiausia yra žmogaus *qì*, subtilioji *qì*, *yīn yáng* 陰陽 *qì*, tyrumo ir netyrumo *qì* bei kitos.

Žmogaus qì. Kinų filosofijos klasikos požiūriu, yra trys vertybės – dangus, žemė ir žmogus. Žmogus gimsta dėl dangaus ir žemės *qì* sąjungos, ir kaip dangus turi dangaus *qì*, žemė turi žemės *qì*, taip žmogus turi žmogaus *qì*. Žmogaus *qì*, lyginant ją su dangaus ir žemės *qì*, yra pamatinė materija, kuri formuoja žmogaus kūną ir psichiką, ir ši materija yra žmogaus kūno ir psichikos *qì*. Žmogaus *qì* kinta kartu su dangaus ir žemės keturių metų laikų *qì*, ir ši kaita pasireiškia kiekvieno kūno dalyje. „Per pirmąjį ir antrąjį mėnulio mėnesius dangaus *qì* duoda impulsą, žemės *qì* taip pat, o žmogaus *qì* labiausiai būna kepenyse. Per trečią ir ketvirtą mėnesius dangaus ir žemės *qì* sustiprėja, žmogaus *qì* susitelkia blužnyje. Per penktą ir šeštą mėnesius dangaus *qì* ypač stipri ir klesti, o žemės *qì* labai aukštai, žmogaus *qì* susitelkia galvoje. Per septintą ir aštuntą mėnesius *yáng qì* pradeda smarkiai silpnėti, žmogaus *qì* telkiasi plaučiuose. Per devintą ir dešimtą mėnesius *yīn qì* pradeda atšalti, o žemės *qì* pradeda užsidaryti, žmogaus *qì* telkiasi širdyje. Per vienuoliką ir dvyliką mėnesius sugrįžta šaltis, žemės *qì* užsidaro, o žmogaus *qì* telkiasi inkstuose.“²¹ Nors žmogaus *qì* nuolatos kinta, bet ji gali būti pažinta, bet to, toks pažinimas

yra fizinės ir psichikos sveikatos profilaktika, taip pat ligų diagnozės ir gydymo pamatas. Kaip neblogai reziūmavo šią „Kanoną“ idėją Cen Xiananas, „žmogus teturi išvystyti savo sąmoningumą, pažinti žmogaus *qì* kaitos dėsningumus, ir tada jis gali, tuo remdamasis, apsisaugoti nuo ligų bei išsigydyti.“²²

Subtilioji qì. *Jing qì* sąvoką, kaip ji vartojama „Kanone“, yra gana sunku išversti į lietuvių kalbą. Viena vertus, subtilioji *qì* – tai psichofiziologinė *qì*, taip pat vadinama gyvybine energija, seksualine energija, esencija arba tiesiog sėkla. Tačiau „Kanone“ *jing* nurodo ne tik į dauginimosi materiją, t. y. vyro sėklą, bet nurodo į tam tikrą materiją, kurią vienuo turi ir žmogus, ir įvairių kitų formų gyvybė. Ši *subtilioji qì* yra dangaus, žemės, *yīn, yáng*, penkių elementų *qì* vidinė transformacija, vykstanti žmogaus kūne ir galiausiai susiformuojanti materialiu pavidalu, kuris vyro organizme tampa sėkla, o moters organizme – taip pat tam tikra atitinkama esencija. Ši *subtilioji qì* yra žmogaus gyvenimo pamatinis dalykas. Kaip rašoma „Kanone“, „Subtilioji esencija, tai kūno pamatas.“²³ „Žmogaus gyvenimas prasideda nuo to, kad susiformuoja subtilioji esencija (gyvybinė energija), tada iš gyvybinės energijos susiformuoja smegenys ir kaulai, kaulai tampa kamienu, kraujagyslės indu, sausgyslės tvirta jungiančia medžiaga, o kūno audiniai saugykla. [Po to pamažu] sustiprėja oda ir išauga plaukai... galiausiai pradeda tekėti kraujas ir *qì*.“²⁴ Dangaus ir žemės, *yīn* ir *yáng* energija *qì* tarpusavyje derinasi ir viena į kitą reaguoja, susijungdamos jos įgauna pavidalą, bet visokio pavidalo formavi-

mosi pradžioje pirmiausia pradeda formuotis subtilioji energija *jīng qì*. Tik susiformavus subtiliajai *qì*, pradeda formuotis kūnas, kaulai, smegenys, kraujagyslių sistema, sausgyslės ir kūno audiniai, oda, plaukai, penki vidiniai ir šeši išoriniai organai. „Penki vidiniai organai kaupia subtiliąją energiją ir jos nepaleidžia.“²⁵ Kai galiausiai susiformuoja žmogaus kūno visos dalys ir organai, subtilioji energija *jīng qì* saugoma juose, ir ji tampa kiekvieno organo subtiliąją energija, vadinama „penkių vidinių ir šešių išorinių organų subtiliąją energija“ Kai žmogaus *yīn yáng* 陰陽 ir penkių elementų energiją suderinta ir yra pusiausvyroje, jo subtilioji energija būna pilnatviška ir pačiame stiprume, kas reiškia sveiką kūną ir stiprybę. Kai *yīn yáng* 陰陽 penkių elementų energija praranda darną ir pusiausvyrą, žmogaus subtilioji energija nyksta ir susilpnėja, organizmas lengvai susergera, ir žmogus neturi jėgų. Trumpai tariant, žmogaus sveikata ir gyvenimas priklauso nuo vidinės energijos kokybės ir būvio, vidinei energijai susilpnėjus žmogaus susergera, šiai energijai išsekus ir sustabarėjus žmogus susensta ir galiausiai numiršta. Todėl sugebėjimas šią energiją kaupti, puoselėti ir stiprinti yra sveikatos ir ilgaamžiškumo pamatas.

Yīn yáng qì. Apie *yīn yáng* 陰陽 *qì* kanone rašoma: „*Yīn yáng* – tai dangaus ir žemės Kelias, dešimties tūkstančio daiktų tėvas ir motina, gimimo ir mirties pradai, dvasios ir išminties buveinė.“²⁶ Žmogaus kūno struktūra kartu su Visa-ta sudaro visumą, psichofiziologinė *qì* kartu su dangaus ir žemės *qì* vienodai turi *yīn* ir *yáng* energijos aspektus. Išo-

riniame pasaulyje dangaus *qì*, vėjo *qì*, karščio *qì*, ugnies *qì*, sausros *qì* yra *yīng* energijos apraiškos, o žemės *qì*, šalčio *qì*, drėgmės *qì*, vandens *qì* yra *yáng* energijos apraiškos. Tuo tarpu žmogaus kūne tyra energija, didžioji energija, apsaugos energija, dvasios energija, širdies ir plaučių energija yra *yáng* energijos apraiškos, o sudrumsta energija, kraujo energija, sukaupta energija, gyvybinė energija, kepenų ir blužnies energija yra *yīn* energijos apraiškos. „Žmogaus gyvenimas turi pavidalą, kuris negali egzistuoti be *yīn* ir *yáng*.“²⁷ Reikia atkreipti dėmesį, kad *qì* dalijimas į *yīn* ir *yáng* nėra labai griežtas, tarsi tai būtų dvi skirtingos ir viena nuo kitos atskirtos energijos. Priešingai, jos yra viena su kita labai susijusios, viena nuo kitos priklauso, viena kitą persmelkia. „*Yáng* viduje yra *yīn*, *yīn* viduje yra *yáng*.“²⁸ Tyra energija vadinama *yáng*, tačiau toje tyroje energijoje tyriausioji dalis vadinama *yáng*, bet mažiau tyra, sudrumsta energija vadinama *yīn*, tačiau toje sudrumstoje energijoje tyriausioji dalis vadinama *yáng*, o netyriausia, labiausiai sudrumsta energija vadinama *yīn*. Penkių vidinių organų *qì* turi ir *yīn*, ir *yáng* energijas, vadinama funkcinė ir apsaugančioji energija taip pat turi *yīn* ir *yáng* aspektus. „*Yīn* ir *yáng* tarpusavyje keičiasi, ir kinta taip, kaip kinta gyvenimas.“²⁹ *Yīn yáng* energijos procesai žmogaus kūne bei jų sudėtingos transformacijos, augimas ir nykimas suformuoja tai, ką vadiname gyvenimu ir gyvybe. Pusiausvyros ir darnos metu gyvas organizmas būna sveikas ir vystosi, tačiau atėjus nuosmukiui ir praradus pusiausvyrą, susiformuoja tai, ką „Kanonas“ vadina šalčio

ir karščio susirgimais. „Kai neužtenka *yīn* energijos, susidaro vidinis karštis, kai *yáng* energijos yra perdaug, susidaro karštis kūno paviršiuje.“ Kai *yīn* ir *yáng* negrįžtamai praranda pusiausvyrą, įvyksta mirtis.

Tyrumo ir netyrumo energija. Pagal „Geltonojo imperatoriaus vidinį kanoną“ *Huáng dì nèi jīng* 《黃帝內經, *qì* diferencijuojama į tyrąją ir netyrąją *qì*. Be abejo, versdami kinišką hieroglifą *zhuó* 濁 į lietuvių kalbą kaip „netyrumą“, nepridedame jam jokio negatyvumo ar blogio aspekto. Švari, lengva, kylanti į viršų, tolygi *qì* vadinama „tyra energija“ *qīng qì* 清氣. Tuo tarpu tanki, plotni, sunki, besileidžianti žemyn, nepaslanki energija vadinama „netyra energija“ *zhuó qì* 濁氣. „Didžiausias skirtumas tarp energijų – tyroji energija viršutinėje dalyje kontroliuoja plaučius, o netyroji energija žemutinėje dalyje kontroliuoja skrandį.“³⁰ Tyroji ir netyroji *qīng zhuó* energija – tai dangaus energijos ir žemės – maisto energijos atspindys. Kaip ir su *yīn* ir *yáng* energijomis, tyroji ir netyroji energijos nėra visiškai atskirtos viena nuo kitos, tarsi būtų savarankiškos, anaip tol, jos dažnai viena kita

Vadinasi, įvairiais aspektais aptarę prado energijos koncepto sklaidą dviejuose pamatiniuose klasikinio daoizmo tekstuose – „Guanzi“ ir „Geltonojo imperatoriaus vidinis kanonas“ – galime teigti juose esant esminius poslinkių palyginti su „Permainų kanone“ ir „Laozi“ bei „Zhuangzi“ tekstuose išryškėjusia prado energijos interpretacija. Pirmiausia ši sąvoka, aktyviai skverbdamasi į kitas žmogaus ir gamtos pasaulio paži-

persmelkia, viena kitą apima. Paprastai sakoma, kad *yáng* energija yra tyra, o *yīn* energija yra netyra, tačiau kartais net ir tai susikeičia vietomis, ir *yáng* energija tampa netyra, o *yīn* energija tampa tyra. Pavyzdžiui, dangaus tyra energija, kai iš burnos ertmės dalies patenka į penkis vidinius organus, tampa *yīn* tyra energija, kadangi penki organai priklauso *yīn* kategorijai, o kai maisto energija per burnos ertmę pasiekia šešis išorinius organus, ji tampa *yáng* tyra energija, kadangi šeši išoriniai organai priklauso *yáng* kategorijai. Taip pat kraujagyslių viduje energija priklauso *yīn* kategorijai, bet kraujagyslių išorėje energija priklauso *yáng* kategorijai. Tyroji energija atlieka funkcijos vaidmenį, netyroji energija atlieka apsaugos vaidmenį, todėl kai funkcinė energija keliauja kraujagyslių viduje, ji vadinama funkcinė *yīn* energija, o kai apsaugos energija keliauja kraujagyslių išore, ji vadinama apsaugos *yáng* energija. Tokia sudėtinga vienos energijos kaita į kitą yra žmogaus psichofiziologinės *qì* judėjimo ir kaitos natūrali veikla. Tačiau, jei ši kaita praranda natūralią eigą, gali rasti susirgimas.

nimo sritis, ženkliai plečia savo įtakos lauką ir įtvirtina savo kaip vienos iš pagrindinių kategorijų statusą kitų filosofinių kategorijų sistemoje. Antra vertus, šios kategorijos raidoje atsirandant vis naujoms jos konotacijoms, pastebimai auga jos kontekstualumas, situatyvumas, sugebėjimas aprėpti vis naujas įvairių filosofinio ir mokslinio pasaulio pažinimo sričių bei kasdienybės reiškinių funkcijas.

Literatūra ir nuorodos

- 1 Russell Kirkland. *Taoism: The Enduring Tradition*. – New York and London: Routledge, 2005.
- 2 Žr. Li (李) Cunshan (存山). *Kinijos qi teorijos ištakos ir evoliucija (中国气论探源与发微)*. – Pekinas (北京): Zhongguo shehui kexue chubanshe (中国社会科学出版社), 1990.
- 3 „今我願合六氣之精，以育群生，為之奈何？” Žr. Zhuangzi Yinde (*A Concordance to Chuang Tzu*), Harvard-Yenching Institute Sinological Index Series, Supplement no. 20. – Cambridge MA: Harvard Univ. Press, 1956, 11/28/8.
- 4 „陽之精氣曰神，陰之精氣曰靈” *Da dai li ji jie gu (大戴禮記解詁)*, redagavo Pinzhen (聘珍) Wang (王). Zhonghua shuju (中華書局), 1983, p. 99.
- 5 Žr. Li (李) Cunshan (存山). *Kinijos qi teorijos ištakos ir evoliucija (中国气论探源与发微)*. – Pekinas (北京): Zhongguo shehui kexue chubanshe (中国社会科学出版社), 1990, p. 159.
- 6 Senosios kinų kalbos žodyne vartojama dabartinė kinų kalba, kad būtų galima paaiškinti prasmes, todėl *jīng* 精 hieroglifas aiškinamas kaip *jīng wēi* 精微, *wēi miào* 微妙 (liet.: subtiliai, rafinuotai, nepaprastai).
- 7 Žr. Liwen Zhang. *Qi (气)*. – Pekinas: Zhongguo renmin daxue chubanshe (中国人民大学出版社), 1990, p. 38.
- 8 „凡物之精，此則為生下生五穀，上為列星。流於天地之間，謂之鬼神，藏於胸中，謂之聖人” *Guanzi jieshuo (管子解詁)*, Huaxia chubanshe (华夏出版社), 2009, p. 367.
- 9 Žr. *Morijos sodo lapai*. – Vilnius: Lietuvos Rericho draugija, 2000, p. 29. Taip pat žr. originalą: „Дух Христа веет через пустыни жизни. Подобно руднику стремится через твердыни скал. Сверкает мириадами Млечного Пути и возносится в стебле каждого цветка.” *Листы Сада Морью*. – Минск: Звезды гор, 2007, с. 33.
- 10 Russell Kirkland. *Taoism: The Enduring Tradition*. – New York and London: Routledge, 2005.
- 11 Žr. Liwen Zhang. *Qi (气)*. – Pekinas: Zhongguo renmin daxue chubanshe (中国人民大学出版社), 1990, p. 46.
- 12 „天氣，清淨光明者也” *Huangdi neijing baihua xiangjie (黄帝内经白话详解)*, redaguotas Hongbin (红斌) Zheng 郑, Liaoning kexue jishu chubanshe (辽宁科学技术出版社), 2009, p. 12.
- 13 „故清陽為天，濁陰為地；地氣上為雲，天氣下為雨” . Ten pat, 36.
- 14 „本乎天者，天之氣也，本乎地者，地之氣也，天地合氣，六節分而萬物化生矣。” Ten pat.
- 15 „人以天地之氣生” . Ten pat.
- 16 „夫人生於地，懸命於天，天地合氣，命之曰人。” Ten pat.
- 17 Žr. Liwen Zhang. *Qi (气)*. – Pekinas: Zhongguo renmin daxue chubanshe (中国人民大学出版社), 1990, p. 46.
- 18 *Huangdi neijing baihua xiangjie (黄帝内经白话详解)*, redaguotas Hongbin (红斌) Zheng 郑, Liaoning kexue jishu chubanshe (辽宁科学技术出版社), 2009, p. 43.
- 19 „脾胃大腸小腸三焦膀胱者，倉廩之本，營之居也，名曰器，能化糟粕，轉味而入出者也，其華在唇四白，其充在肌，其味甘，其色黃，此至陰之類通于土氣。” . Ten pat, p. 76.
- 20 „夫四時陰陽者，萬物之根本也。所以聖人春夏養陽，秋冬養陰，以从其根，故与万物沈浮于生长之门。逆其根，则伐其本，坏其真矣。” , p. 15.
- 21 „正月二月，天氣始方，地氣始發，人氣在肝。三月四月，天氣正方，地氣定發，人氣在脾。五月六月，天氣盛，地氣高，人氣在頭。七月八月，陰氣始殺，人氣在肺。九月十月，陰氣始冰，地氣始閉，人氣在心。十一月十二月，冰復，地氣合，人氣在腎。” Ten pat.
- 22 Žr. Liwen Zhang. *Qi (气)*. – Pekinas: Zhongguo renmin daxue chubanshe (中国人民大学出版社), 1990, p. 48.
- 23 „夫精者身之本也” *Huangdi neijing baihua xiangjie (黄帝内经白话详解)*, redaguotas Hongbin (红斌) Zheng 郑, Liaoning kexue jishu chubanshe (辽宁科学技术出版社), 2009, p. 29.
- 24 „人始生，先成精，精成而腦髓生，骨為幹，脈為營，筋為剛，肉為牆，皮膚堅而毛髮長，穀入于胃，脈道以通，血氣乃行。” Ten pat.
- 25 „所謂五藏者，藏精氣而不写也” Ten pat, p. 87.
- 26 „陰陽者，天地之道也，萬物之綱紀，變化之父母，生殺之本始，神明之府也” Ten pat, p. 36.
- 27 „人生有形，不離陰陽” Ten pat.
- 28 „故陽中有陰，陰中有陽。” Ten pat.
- 29 „陰陽相錯，而變由生也。” Ten pat.
- 30 „氣之大別，清者上注于肺，濁者下走于胃。” Ten pat.